

RESSENYES

Una eina per a treballar el segle XIX

Joaquim M. Puigvert i Solà

UNIVERSITAT DE GIRONA

Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN; Juan Francisco FUENTES (dir.), *Diccionario político y social del siglo XIX español*, Madrid, Alianza Editorial, 2002.

Aquest no és pas un diccionari de definicions convencional; els autors —un equip de més de 25 investigadors, sota la direcció dels professors Javier Fernández Sebastián i Juan Francisco Fuentes, de la Universitat del País Basc i de la Universitat Complutense, respectivament— han pretès elaborar un diccionari que reculli els principals conceptes polítics i socials del segle XIX espanyol, els seus significats i la seva evolució. Més de cent entrades o veus, totes signades per especialistes vinculats a diverses universitats o centres d'investigació de l'àmbit espanyol i francès, constitueixen —diguem-ho clar— un molt bon instrument de treball per als investigadors i estudiants universitaris d'història, sí, però també per a molts altres estudiosos i científics socials. El diccionari que ressenyem s'ha d'entendre dins de l'interès internacional creixent per la història dels conceptes i de la història intel·lectual. És per això que els directors expliquen en una densa i útil introducció —que constitueix la primera part del llibre— quines han estat les principals aportacions a la historiografia en aquest camp, ja sigui, entre d'altres, el

contextualisme lingüístic de Q. Skinner i J. G. A. Pocock o, de manera molt especial, el monumental *Diccionari de conceptes històrics bàsics en llengua alemanya*, dirigit per Otto Brunner, Werner Conze i Reinhart Koselleck (1972-1997); aportacions que, en bona part, han estat la font d'inspiració i que han nodrit la *filosofia de base* del present llibre, si bé els seus directors reconeixen, en un exercici de sinceritat que els honora, que no necessàriament subscriuen el cent per cent del rerefons filosòfic que anima aquesta especialitat genuïnament alemanya. Una de les virtuts de la història dels conceptes és que permet trencar amb la il·lusió de continuïtat que amara el vocabulari polític i social actual. En efecte, els mots no són estàtics, sinó que poden variar de significats amb el temps, són dinàmics i canvians, de manera que «*en no pas pocs casos el contingut actual dels termes s'allunya considerablement del seu valor original*», ens recorden els directors d'aquesta obra (pàg. 54). Un plantejament d'aquestes característiques, si bé és vàlid —i necessari— per a qualsevol període històric, resulta d'especial necessitat quan es tracta d'un segle, el XIX, de transformacions socials i polítiques especials i rellevants.

És impossible fer referència amb poc espai a les més de cent veus d'aquest diccionari; només, a tall d'exemple, direm que el lector hi trobarà conceptes i termes de tota mena: *antic règim, absolutisme, liberalisme, educació, carlisme, república, ciutadania, aristocràcia, classe mitjana, classe, classe obrera, Església catòlica, anticlericalisme, exèrcit, estat, furs, Espanya, Catalunya...* i molts d'altres. Potser se n'hi troben a faltar alguns, com ara *salut pública* —en la mesura que l'higienisme i la sanitat adquiriran progressivament més relleu en el vuit-cents— o *intel·lectual* —si bé l'esplèndida entrada *opinión pública* de Fernández Sebastián supleix en bona part la mancança. Hi ha entrades, com per exemple la dedicada a la *desamortització* —signada per José M. Ortiz, pàg. 235-240—, que si bé tenen la virtut d'oferir una molt bona —i útil— síntesi de l'*estat de la qüestió* sobre el tema en poques pàgines, en realitat no s'allunyen pas gaire del que és un diccionari d'història contemporània d'Espanya de caràcter més convencional. Altres veus responen molt més a l'enfocament de l'obra i als principis de la història dels conceptes, ja que intenten oferir la història del terme, especialment si es tracta d'un neologisme, parant atenció en la data en què apareix un nou mot. Aquest exercici té un gran significat

històric, perquè encara que el nom no fa la cosa, certament, sí que ajuda a identificar-la. Un exercici d'aquestes característiques, en el context espanyol —i català—, no és gens fàcil d'elaborar, ja que, ara per ara, no es disposa d'un diccionari històric de les llengües castellana i catalana. Així doncs, molts dels col·laboradors han tingut la necessitat i la urgència de capbussar-se en la documentació de l'època i això els ha permès copsar en quin determinat moment va aparèixer un terme i quines variacions i accepcions ha tingut al llarg del temps. D'entrades d'aquesta mena, n'hi ha un munt. Per exemple, Emilio La Parra, redactor de la veu *anticlericalisme* (pàg. 89-91) ens informa que l'adjectiu *anticlerical* va arribar a Espanya procedent del francès, durant el Sexenni democràtic i que s'utilitzava en sentit pejoratiu, per desqualificar qui criticava el clergat; no endebades, el 1872 l'expressió va ser emprada en la *Revista Popular* del capellà integrista Sardà i Salvany. Tanmateix, és evident —cal recordar-ho?— que molt abans d'aquesta data a Espanya hi va haver nombroses manifestacions contràries a les institucions eclesiàstiques —la crema de convents de 1835, en seria el màxim exponent. A la llum de la història dels conceptes, doncs, estaríem davant d'unes actituds anticlericals *avant la lettre* o bé, per dir-ho d'una altra manera, de l'«anticlericalisme abans d'anticlericalisme». El fet de preocupar-se d'esbrinar quan un mot es difon permet copsar la realitat històrica amb més rigor, més matisos i amb menys risc de caure en tota mena d'anacronismes i anàlisis teleològiques, que projecten vers el passat determinades característiques del present o del passat més recent. En general, les actituds anticlericals en plena revolució liberal no necessàriament derivaven en indiferentisme religiós; fet i fet, el primer liberalisme tenia per a l'Església espanyola tot un projecte de tipus reformista, cosa que no sempre fou així. És per això que no deixa de ser significatiu que fos durant el Sexenni democràtic, un moment en què per primera vegada a Espanya s'instaurava la llibertat de cultes i la tolerància religiosa i alhora el procés de secularització s'enfortia especialment entre els sectors republicans, quan s'importés de França el mot; aleshores l'anticlericalisme va adoptar noves dimensions i variables. Durant la Restauració monàrquica i de manera progressiva, el terme va deixar de ser pejoratiu i es va començar a emprar obertament sota el guiatge dels lliurepensadors. En qualsevol cas, amb aquest exemple, el lector pot

observar, ni que sigui de manera molt abreviada, l'interès de tot exercici dirigit a temporalitzar el significat d'un terme i concepte per evitar, insistim-hi, els anacronismes i les lectures ahistòriques del vocabulari.

Per tot plegat, aquest serà un llibre de referència i d'una gran utilitat per als investigadors. En un panorama historiogràfic excessivament atomitzat i en un mercat editorial més propens a publicar llibres d'història divulgatius o *nous* manuals d'història orientats a l'ensenyament universitari que no pas a donar compte de les noves recerques en curs, és d'agrair a Alianza Editorial la publicació d'aquest diccionari. Per acabar, cal dir que aquest llibre té una doble virtut: d'una banda, és el fruit d'una recerca col·lectiva ben plantejada que, en la mesura que connecta amb potents línies d'investigació internacional, hauria de contribuir a contrarestar el poc pes específic que té la història contemporània d'Espanya en les principals revistes internacionals —tal com constata Gonzalo Pasamar en el llibre *La historia contemporánea. Aspectos teóricos e historiográficos*, Madrid, Síntesis, 2000—; i, de l'altra, estem davant d'un llibre que serà de gran utilitat per a l'ensenyament universitari de la història contemporània d'Espanya —qui subscriu això ja ho ha assajat amb aquests objectius—, en la mesura que pot introduir els futurs historiadors/es en l'ús correcte i contextualitzat del lèxic polític i social.